

УДК 351:323.28(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2025.3/22>

Майденко І. Є.

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

ORCID ID: 0009-0000-6889-7772

Волнянська Н. А.

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

ORCID ID: 0009-0006-1826-644X

ЗАГРОЗА КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ ДЛЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ: ПУБЛІЧНОУПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ

У статті здійснено комплексний аналіз колабораціонізму як структурного інструменту підризу державного суверенітету України в умовах російсько-української війни. Доведено, що сучасний колабораціонізм виступає не лише сукупністю ізольованих актів державної зради, а глибоко інтегрованою частиною стратегії гібридної агресії з боку РФ, спрямованої на системний демонтаж української державності. На концептуальному рівні колабораційна діяльність розглядається як багатофакторне й багаторівневе посягання на ключові засади суверенітету: народовладдя, територіальну цілісність, верховенство права, національне самовизначення та економічну самодостатність, які закріплені у Декларації про державний суверенітет 1990 року та Акті проголошення незалежності 1991 року.

Методологія дослідження ґрунтується на аналізі основоположних державотворчих актів і встановленні прямих кореляцій між задокументованими діями колаборантів і декомпозицією кожного з принципів суверенітету. Особливу увагу приділено відмінностям сучасного колабораціонізму, який, на відміну від історичних аналогів, набуває форми комплексної мережі політичної, економічної, ідеологічної співучасті, спрямованої на легітимізацію окупації й створення незворотних змін на місцях. Встановлено, що єдиною причиною виникнення цього явища є агресія РФ та окупація територій. Результати дослідження підкреслюють необхідність багаторівневих державних стратегій від уточнення законодавства до розробки політики реінтеграції для відновлення суверенітету, захисту суспільної довіри та цілісності української нації. Доведено, що сучасні колабораційні практики адаптуються до гібридних методів ведення війни, використовуючи інформаційні технології та інституційні слабкості для інтенсифікації впливу. Така діяльність призводить до руйнування соціального капіталу, дестабілізації регіонів та тривалого послаблення державного управління після деокупації.

Ключові слова: колабораціонізм, державний суверенітет, збройна агресія РФ проти України, деокупація, реінтеграція територій, соціальний капітал.

Постановка проблеми. Ухвалена 16 липня 1990 року Верховною Радою УРСР Декларація про державний суверенітет стала поворотним моментом у новітній історії України. Її текст проголошував державний суверенітет України як «верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх стосунках» [1]. Це було радикальне твердження про верховенство тодішньої республіканської влади над союзною, хоча формально Україна ще залишалася у складі СРСР як суб'єкт союзного договору 1922 року. Аналіз Декларації виявляє декілька наріжних принципів державотворення, які виступають об'єктом впливу для колабораціонізму.

По-перше, *принцип народного суверенітету*, адже Декларація чітко зазначає, що народ України є «єдиним джерелом державної влади», а Верховна Рада УРСР може виступати від його імені. Цей принцип є фундаментальним, оскільки він встановлює, що легітимність влади походить від українських громадян, а не від будь-якої зовнішньої сили чи нав'язаного авторитету. Преамбула документа починається словами «виражаючи волю народу України», що підкреслює первинність волі громадян у процесі державотворення. По-друге, *принцип національного самовизначення*, адже Декларація затверджує «право української нації на самовизначення», пов'язуючи суверенітет із колективною волею та національ-

ною ідентичністю народу. При цьому Декларація наголошує, що держава повинна «захищати й охороняти національну державність українців», водночас шануючи національні права всіх народів. Це положення заклало основу для розбудови держави, заснованої на українській ідентичності, але відкритої для всіх етнічних груп, що проживають на її території.

Акт проголошення незалежності, ухвалений 24 серпня 1991 року, є логічним і юридично зобов'язуючим завершенням процесу, розпочатого Декларацією. Він перетворив декларацію про наміри на правову реальність. Ухвалення Акту було прямою реакцією на «смертельну небезпеку, яка нависла була над Україною в зв'язку з державним переворотом в СРСР 19 серпня 1991 року», демонструючи, що повна незалежність є необхідною умовою для забезпечення суверенітету, проголошеного роком раніше. Акт закріпив ключові принципи, які стали прямими об'єктами атак з боку колаборантів [2]. Так, Акт однозначно проголошує: «Територія України є неподільною і недоторканою» (*принцип територіальної цілісності*). Це положення є найчіткішою правовою основою для розгляду будь-якої спроби анексії території як прямого порушення суверенного існування України. Відповідно до принципу верховенства національного права Акт встановлював, що «віднині на території України мають чинність виключно Конституція і закони України». Це положення юридично анулювало дію радянського законодавства та встановило самодостатній, суверенний правовий порядок. Це означало кінець зовнішнього правового контролю та утвердження повноти влади держави в межах її кордонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Від 2014 року зростає науковий інтерес українських дослідників до проблеми колабораціонізму, особливо в контексті збройної агресії РФ проти України. Українська академічна й експертна спільнота формує міждисциплінарний дискурс, який охоплює правові, політичні, соціологічні, історичні й гуманітарні аспекти цього явища. Зокрема, аналізуються не лише юридичні дефініції, а й широко обговорюються судові практики та проблеми «сірих зон», пов'язаних з вимушеною співпрацею, наприклад, у сфері медицини чи комунальних послуг. Окремою темою є заклики до диференціації відповідальності, пропорційності покарання та гуманізації законодавчих рамок, на чому наголошують Є. Письменський, М.Хавронюк, С.Сьомін, Р.Левадний, Н.Антонюк та інші [3-7]. Також дослідники вказують на кримінологічні особли-

вості протидії колаборації (О.Юнін, В.Березняк, В.Шабалистий, А.Макашов та ін.) [8].

Разом з тим, більшість наукових праць зосереджується на форматі правового переслідування колаборантів, але бракує цілісних механізмів реінтеграції осіб і спільнот, які зіткнулися з дійсністю окупації. Недостатньо опрацьовані практичні моделі поетапного повернення до національного правового поля, основ конституціоналізму, відновлення соціальних зв'язків та дієздатності інститутів на місцях. Крім декларування реінтеграції, відсутні детальні сценарії для роботи з різними типами участі у колабораційній діяльності – від вимушеної співпраці до активної підтримки окупаційної адміністрації.

Метою статті є проведення комплексного, міждисциплінарного аналізу колабораціонізму як невід'ємної частини стратегії агресії РФ проти України, спрямованої на цілеспрямований і централізовано координований демонтаж української державності. Для досягнення цієї мети запропоновано розкрити фундаментальні основи українського суверенітету (народна легітимність, територіальна цілісність, верховенство права, національне та економічне самовизначення) через аналіз Декларації про державний суверенітет (1990) та Акту проголошення незалежності (1991) та здійснити багатовимірний аналіз, демонструючи причинно-наслідковий зв'язок між діями колаборантів (політичних, економічних, ідеологічних, гуманітарних) і підривом основ державності, а також оцінити довгострокові соціальні наслідки колабораціонізму, включаючи ерозію суспільної довіри й виклики реінтеграції деокупованих територій.

Виклад основного матеріалу. Положення Декларації та Акту разом формують цілісну концепцію суверенітету, що спирається на чотири основні складники: народна легітимність (влада походить від волі українського народу і здійснюється від його імені), територіальна неподільність (кордони України є недоторканими, а її територія є єдиною), верховенство права (на території України діє виключно українське законодавство), національне та економічне самовизначення: (Україна самостійно визначає свій політичний, економічний та культурний розвиток і володіє своїми національними ресурсами). Ця чотирикомпонентна структура буде аналітичним інструментом, що використовуватиметься в подальших розділах звіту для оцінки впливу колабораціонізму.

Важливо усвідомлювати, що Декларація 1990 року була ухвалена, коли Україна ще пере-

бувала у складі СРСР. Її формулювання про верховенство та самостійність були прямим викликом центральній владі. Акт проголошення незалежності 1991 року прямо зазначає, що він «здійснює Декларацію про державний суверенітет України». Цей зв'язок показує, що архітектори української незалежності розуміли, що суверенітет потрібно було спочатку проголосити та визначити, перш ніж його можна було повністю реалізувати. Декларація була не просто політичною заявою; вона заклала правовий та концептуальний фундамент. Отже, колабораціонізм – не просто напад на незалежну державу, що виникла у 1991 році; це спроба повернути назад увесь історичний та правовий процес, що розпочався у 1990 році, адже тоді колабораціонізм атакує саму ідею українського суверенітету, сформульовану ще тоді, коли нація перебувала під зовнішнім пануванням, що робить його глибоко реваншистським та антиісторичним актом.

Найбільш відвертою формою колабораціонізму є політична співпраця, яка безпосередньо спрямована на демонтаж легітимних органів влади та порушення територіальної цілісності держави. Ключовим елементом є створення «військово-цивільних адміністрацій» на окупованих територіях. Ці структури є прямим запереченням принципу народного суверенітету, оскільки їх влада походить не від українського народу, а від окупаційних сил. Так, варто розглянути дії В.Сальдо (Херсонська область), адже колишній мер Херсона та народний депутат України В.Сальдо перейшов на бік агресора і був призначений головою окупаційної «військово-цивільної адміністрації Херсонської області», а його дії, зокрема отримання російського громадянства та заяви про створення «добровольчих батальйонів» для участі у війні проти України, є актом повної передачі лояльності та активною спробою замінити легітимний державний апарат України [9]. Натомість, Є. Балицький (Запорізька область), колишній народний депутат, очолив окупаційну адміністрацію на тимчасово окупованій частині Запорізької області, що мало продемонструвати створення всеосяжної паралельної держави, призначеної для повного витіснення українського управління. При цьому так звані «референдуми» про приєднання до Російської Федерації стали кульмінаційним посяганням як на територіальну цілісність, так і на народний суверенітет. Ці заходи, анонсовані колаборантами є правовою фікцією, покликаною надати вигляд легітимності анексії. Вони прямо порушують принцип, згідно

з яким територія України є «неподільною і неотторканною». Залучення колишніх вищих українських посадовців демонструє стратегічну глибину плану агресора.

При цьому економічна співпраця з окупантами спрямована на позбавлення України контролю над її ресурсами та інтеграцію окупованих територій в економічний простір агресора. Так, відбулося систематичне розграбування національних активів (зокрема, захоплення українського зерна – це не випадковий грабіж, а організована економічна операція). Разом з тим, відбувається примусова економічна інтеграція, що виходить за рамки крадіжки і стосується перебудови всього економічного ландшафту, адже колаборанти змушують місцевих підприємців перереєстровувати свій бізнес за російським законодавством та сплачувати податки до бюджету окупаційної адміністрації. Цей акт розриває фіскальний зв'язок регіону з українською державою та інтегрує його в економіку агресора, прямо загрожуючи економічній самодостатності України.

Важливо вказати також на ідеологічний та «гуманітарний» колабораціонізм як посягання на національну ідентичність та права людини. Така форма колабораціонізму спрямована на знищення культурних та ідентичнісних основ української державності та встановлення тотального контролю над цивільним населенням. Перш за все, це русифікація освіти як основний інструмент для стирання української ідентичності в довгостроковій перспективі. Адже колаборанти активно впроваджують російські освітні стандарти, навчальні програми та пропаганду в школах, що є прямим посяганням на культурні та інформаційні складові українського суверенітету.

Слід виокремити також інструменталізацію «гуманітарних» функцій, коли колаборанти використовують контроль над життєво важливими послугами для примусу до лояльності та придушення інакомислення, й додатково – примусові депортації та переміщення населення, перше за все, українських громадян, які виступають проти окупації, включно з цілими родинами. Це воєнний злочин, спрямований на зміну демографічного складу окупованих територій, тероризування населення з метою підкорення, і виступає брутальним порушенням принципу захисту прав громадян як ключового постулату суверенної держави. Отже, різні форми колабораціонізму не є окремими явищами; вони утворюють тісно інтегровану, самопідсилювальну систему. Варто наголосити, що основним правовим інструментом для пересліду-

Співвідношення між принципами суверенітету та актами колабораціонізму

Характеристика суверенітету	Визначальний принцип	Прояв посягання з боку колаборантів
Народна легітимність	Народ є єдиним джерелом влади; управління за згодою	Створення невиборних окупаційних адміністрацій; заміна легітимних посадовців
Територіальна неподільність	Територія є недоторканою і не може бути змінена без волі всього народу	Організація псевдореферендумів щодо сепесії та анексії
Верховенство права	На території України діють виключно Конституція та закони України	Впровадження російського законодавства; примусова перереєстрація бізнесу; діяльність поза українським правовим полем
Національне самовизначення	Право української нації на власну державність, ідентичність та культуру	Русифікація освіти; примусові депортації про-українських громадян; придушення української символіки
Економічна самодостатність	Суверенний контроль над національними ресурсами та економічною політикою	Систематичне захоплення зерна та інших активів; примусова інтеграція в російську економіку

вання колабораціонізму стала стаття 111-1 «Колабораційна діяльність» Кримінального кодексу України, запроваджена в березні 2022 року. Ця стаття криміналізує широкий спектр дій, зокрема: здійснення пропаганди в закладах освіти з метою сприяння збройній агресії, передача матеріальних ресурсів незаконним збройним формуванням або провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, обіймання посад у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території. Судова практика демонструє рішучість держави карати за найтяжчі форми колабораціонізму. Високопоставлені колаборанти, яких часто судять *in absentia* (заочно), отримують суворі покарання, що відображають тяжкість їхніх злочинів. Проте, незважаючи на чітку позицію держави, застосування статті 111-1 Кримінального Кодексу України стикається з низкою складних викликів, особливо у випадках, що не підпадають під визначення однозначної зради.

По-перше, слід вказати на т.з. дилему «гуманітарного колабораціонізму», оскільки це найбільш суперечлива сфера, адже широкі формулювання закону можуть охоплювати осіб, які продовжували працювати в життєво важливих сферах (медицина, комунальні послуги, соціальні виплати) під окупацією для забезпечення виживання цивільного населення. При цьому суспільна думка часто розрізняє зловмисний намір та дії, вчинені під примусом або заради виживання громади, що створює розрив між суворим юридичним тлумаченням та життєвою реальністю окупації. По-друге, пропорційність покарання – й правові експерти та правозахисники висловлюють занепокоєння щодо недостатньої гнучкості санкцій статті 111-1, що може позбавляти суддів

можливості призначати покарання, пропорційне скоєному. Наприклад, широке визначення «економічного колабораціонізму» не встановлює мінімального порогу переданих ресурсів, потенційно криміналізуючи дрібні транзакції, необхідні для виживання.

Й по-третє, міжнародний контроль, оскільки підхід до переслідування колабораціонізму є предметом міжнародного аналізу. Венеціанська комісія у своїх висновках щодо перехідного правосуддя наголошує на необхідності того, щоб закони були точними, відповідали стандартам прав людини та були зосереджені на тих, хто вчинив серйозні порушення, а не уможлиблювали широкі чистки. Очевидно, що незбалансоване застосування закону може призвести до оскаржень у міжнародних судах та ускладнити повоєнне примирення.

Отже, українська правова система опинилася у складній ситуації, коли держава повинна задовольнити величезний суспільний запит на швидке та суворе правосуддя щодо колаборантів, дотримуватися міжнародних стандартів прав людини та пропорційності покарання, і водночас впоратися з безпрецедентною кількістю справ за обмежених ресурсів. Цей тиск створює значний ризик того, що у прагненні до відповідальності держава може застосовувати підхід «єдиного стандарту», не розрізняючи ідеологічно вмотивованих зрадників високого рівня та працівників нижчої ланки, які діяли під примусом. Це, у свою чергу, може ненавмисно призвести до порушення принципу справедливості, що підриває відданість держави верховенству права як одному з тих принципів, які Українська держава захищає у протистоянні агресії.

Логічно зауважити, що досвід окупації руйнує соціальну згуртованість. Присутність колаборантів, інформаторів та тих, хто пасивно підкорився, створює атмосферу залякування, підозри та страху. Люди втрачають довіру до сусідів, місцевих чиновників і навіть знайомих. Критичним наслідком зруйнованої довіри є небажання громадян свідчити у справах про колабораціонізм. Це пов'язано зі страхом помсти (особливо якщо родичі залишаються на окупованій території) та фундаментальною недовірою до здатності системи правосуддя їх захистити. Це безпосередньо перешкоджає здатності держави забезпечити правосуддя, й при цьому держава стикається з комплексом проблем, які виходять далеко за межі відновлення інфраструктури. По-перше, мова йде про відновлення управління, адже після деокупації держава постає перед викликом відновлення легітимного місцевого самоврядування в громадах, де попереднє керівництво могло співпрацювати з ворогом або втекти. Це складне завдання, яке вимагає не лише адміністративних змін, а й відновлення суспільної довіри до інституцій. По-друге, подолання спадщини пропаганди, коли роки впливу російської пропаганди та русифікованої системи освіти залишають тривалий слід, особливо на дітях та молоді, а протидія цьому вимагає комплексної стратегії інформаційної та культурної реінтеграції. По-третє, людський вимір, коли реінтеграція стосується не лише територій, а й людей. Процес має враховувати травму окупації, моральні дилеми, з якими стикалися мешканці, та глибоко вкорінені образи між тими, хто виїхав, тими, хто залишився і чинив опір, і тими, хто співпрацював.

Процес подолання наслідків колабораціонізму є не просто юридичним чи адміністративним завданням. Це фундаментальний тест на демократичну зрілість та стійкість української держави. Колабораціонізм руйнує соціальну довіру як основу будь-якої функціонуючої громади та демократичного суспільства. Саме реакція держави на колабораціонізм стане визначальним фактором у тому, чи вдасться цю довіру відновити. Над-

мірно жорсткий, невибірковий підхід може підтвердити російські пропагандистські нарративи про «каральну» українську державу та поглибити суспільні розколи, унеможливаючи реінтеграцію. Успішне вирішення соціальних викликів шляхом збалансування справедливості та примирення, відповідальності та емпатії, правових норм та соціальних реалій – буде вирішальним не лише для об'єднання країни, але й для зміцнення її демократичних основ проти майбутніх загроз.

Водночас, варто наголосити, що протидія колабораціонізму в сучасній війні – це не лише завдання для правоохоронних органів, а комплексна державна політика. Побудова системи, де цілісність комунікацій гарантована архітектурно, де аналітичні інструменти здатні «пам'ятати» і пов'язувати події в часі, і де критичні дані захищені від несанкціонованого доступу та маніпуляцій, дозволяє створити середовище, в якому зрада стає надзвичайно ризикованою і легко викриваною. Це перехід від оборони до проактивної безпеки, де сама структура держави стає головним запобіжником проти руйнування зсередини.

Висновки. Аналіз доводить, що політичний, економічний та ідеологічний колабораціонізм систематично спрямований на підриг кожного стовпа українського суверенітету, визначеного в Декларації 1990 року та Акті 1991 року. Колабораціонізм не є периферійною проблемою, а ключовим компонентом стратегії агресора, спрямованої на знищення української державності. Ефективна протидія цьому явищу та його наслідкам вимагає комплексного підходу, що поєднує вдосконалення законодавства та розробку довгострокової державної політики реінтеграції.

Протистояння спадщині колабораціонізму є невід'ємною частиною перемоги та майбутньої безпеки України. Справедливий, прозорий та гуманний підхід до цього виклику не лише відновить цілісність українського суверенітету на деокупованих територіях, але й зміцнить стійкість та єдність усієї нації.

Список літератури:

1. Декларація про державний суверенітет України. Відом. Верховної Ради УРСР. 1990. № 31. Ст. 429.
2. Акт проголошення незалежності України від 24 серп. 1991 р. *Відом. Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.
3. Письменський Є. Колабораціонізм у сучасній Україні як кримінально-правова проблема. *Право України*. 2020. № 12. С. 116–128.3.
4. Хавронюк М. Кримінальна відповідальність за колабораціонізм. Центр політико-правових реформ. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/kolaboratsijna-diyalnist-nova-stattya-kryminalnogo-kodeksu/>

5. Сьомін С., Комашко В., Піх Н. Організаційно-правові засади протидії колабораціонізму в умовах євроінте-граційного курсу України. Legal support of European integration: general legal and sectoral aspect : Scientific monograph. Riga, Latvia : «Baltija Publishing». 2024. Р. 501–520.
6. Левадний Р. Ретроспективний аналіз колабораціонізму та відповідальності за нього. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2023. № 66. С. 121–124.
7. Антонюк Н. О. Державна зрада і колабораційна діяльність. *Слово Національної школи суддів України*. 2021. № 4. С. 56–68.
8. Запобігання колабораційній діяльності : метод. рекомендації / О. С. Юнін, В. С. Березняк, В. В. Шаблицький, А. В. Макашов та ін. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. 72 с.
9. Колаборанта Сальдо заочно засудили в Україні за держзраду. URL: <https://www.dw.com/uk/kolaboranta-saldo-zaosno-zasudili-v-ukraini-za-derzzradu/a-67347512>.
10. Ексдепутат очолив адміністрацію, створену РФ на окупованих територіях Запорізької області – Сили оборони. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-okupatsiyna-administratsiya-zaporizka-oblast/31842457.html>.
11. Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність): Закон України №2108-IX від 03 березня 2022 р. Голос України. №56 (7806). 2022. URL: <http://www.golos.com.ua/article/357225>.

Maydenko I.Ye., Volnyanska N.A. THE THREAT OF COLLABORATIONISM TO THE SYSTEM OF STATE SOVEREIGNTY AND NATIONAL INTERESTS OF UKRAINE: THE PUBLIC ADMINISTRATION ASPECT

The article provides a comprehensive analysis of collaborationism as a structural tool for undermining Ukraine's state sovereignty in the context of the Russian-Ukrainian war. It is proven that modern collaborationism is not only a set of isolated acts of treason, but also a deeply integrated part of the Russian Federation's hybrid aggression strategy aimed at the systematic dismantling of Ukrainian statehood. At the conceptual level, collaboration is seen as a multifaceted and multilevel attack on the key principles of sovereignty: people's power, territorial integrity, the rule of law, national self-determination, and economic self-sufficiency, which are enshrined in the 1990 Declaration of State Sovereignty and the 1991 Act of Independence.

The research methodology is based on an analysis of fundamental state-building acts and the establishment of direct correlations between the documented actions of collaborators and the decomposition of each of the principles of sovereignty. Particular attention is paid to the differences between modern collaborationism, which, unlike its historical analogues, takes the form of a complex network of political, economic, and ideological complicity aimed at legitimizing the occupation and creating irreversible changes on the ground. It has been established that the sole cause of this phenomenon is the aggression of the Russian Federation and the occupation of territories. The results of the study emphasize the need for multi-level state strategies, from refining legislation to developing reintegration policies to restore sovereignty, protect public trust, and preserve the integrity of the Ukrainian nation. It has been proven that modern collaboration practices are adapting to hybrid methods of warfare, using information technology and institutional weaknesses to intensify their influence. Such activities lead to the destruction of social capital, destabilization of regions, and prolonged weakening of state governance after de-occupation.

Key words: collaborationism, state sovereignty, hybrid aggression, armed aggression by the RF against Ukraine, de-occupation, reintegration of territories, social capital.